

Zásada zákazu zneužitia práva v deliktých vzťahoch¹

Principle of Prohibition of Abuse of Law in Tort Relations

Marianna Novotná

Abstract: *The paper deals with the principle of prohibition of abuse of law as a special case of acting in violation of good morals in the tort law (especially in relation to § 424 of the Slovak Civil Code). Breach of good morals is being manifested here externally either within the institute of prohibition of abuse of law or within the institute of abusive execution of the subjective rights, where such a breach (conduct that is not in accordance with good morals) constitutes the criterion of assessment of abuse of law, i.e. of such realisation of subjective rights which is not leading towards the purpose pursued by legal regulation.*

Key Words: *Civil Law; Civil Code; Abuse of Law; Good Morals; Tort Law; Damages; Abusive Realisation of Subjective Rights; the Slovak Republic.*

Abstrakt: *Príspevok je v rámci riešenia grantovej úlohy skúmania širšej reflexie sociálnej funkcie práva v jednotlivých subsystemoch súkromného práva venovaný zásade zákazu zneužitia práva ako osobitného prípadu konania v rozpore s dobrými mravmi v deliktnej práve (najmä vo vzťahu k § 424 slovenského Občianskeho zákonníka). Rozpor s dobrými mravmi sa v tomto prípade prejavuje navonok buď v rámci inštitútu zákazu zneužitia práva, alebo inštitútu šikanózneho výkonu práva, pričom takýto rozpor (konanie, ktoré nie je v súlade s dobrými mravmi) tvorí v uvedených prípadoch kritérium posúdenia zneužitia práva, t.j. takého výkonu práva, ktorý nesmeruje k účelu sledovaného právnym predpisom.*

Kľúčové slová: *Občianske právo; Občiansky zákonník; zneužitie práva; dobré mravy; deliktne právo; zodpovednosť za škodu; šikanózneho výkon práva; Slovenská republika.*

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-14-0061 „Rozširovanie sociálnej funkcie slovenského súkromného práva pri uplatňovaní zásad európskeho práva“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD.

Úvod

Zásada zákazu zneužitia subjektívneho práva (anglicky *abuse of rights*, francúzsky *abus de droit*, nemecky *Rechtsmissbrauch*) je zásadou vlastnou prakticky všetkým súkromnoprávnym európskym poriadkom; samozrejme, myšlienka zneužitia práva a právnych následkov takéhoto výkonu práva môže byť z komparatívneho hľadiska v jednotlivých štátoch uchopená vzhľadom na pôsobnosť tohto inštitútu alebo vzhľadom na predpoklady nastúpenia tejto zásady rôzne.² Niektorí autori rámujú tento inštitút ako konflikt medzi právom a morálkou, iní zasa vidia jeho obsah v takom výkone práva, ktorý prekročil určité hranice toho, čo je prirodzené vzhľadom na hospodársky a spoločenský účel sledovaný daným právom. Veľmi často sa v súvislosti s vymedzením obsahu inštitútu zneužitia práva objavuje (najmä vo vzťahu k súkromnému právu) odkaz na citát francúzskeho profesora práva Marcela Planiola „*Le droit cesse ou l'abus commence*“. Z uvedenej tézy, podľa ktorej právo končí tam, kde začína zneužitie, možno vyabstrahovať rozlišovanie medzi formálnym obsahom práva a jeho skutočným účelovým obsahom, ktoré ešte aj dnes určujúcim spôsobom ovplyvňuje definíciu zneužitia práva. A to i napriek tomu, že pôvodným zmyslom tohto citátu bolo práve odmietnutie inštitútu zneužitia práva z dôvodu, že konštrukt zneužitia práva predstavuje sám osebe logický rozpor, keďže právo a neprávo nemôžu koexistovať v jednom.³

V súčasnosti možno normatívne vyjadrenie zásady zákazu zneužitia práva nájsť vo väčšine civilnoprávných kodifikácií jednotlivých európskych štátov, ktoré nepriznávajú právnu ochranu takému výkonu práva, ktorým dochádza k jeho zneužitiu, pričom koncepcne sa tieto ustanovenia opierajú predovšetkým o všeobecnú zásadu ochrany dobrej viery (nemecký a švajčiarsky koncept).

Úniové právo tiež pracuje s konceptom zákazu zneužitia práva, pričom však nerozlišuje striktnie medzi zneužitím práva a porušením zásady dôvery (ochrany dobrej viery). V rámci svojej rozhodovacej praxe vyvinul Súdny dvor Európskej únie v záujme harmonizovaného prístupu k posudzovaniu zásady zákazu zneužitia práva tzv. dvojzložkový test posúdenia

² Bližšie pozri ZIMMERMANN, A. *Das Rechtsmissbrauchsverbot im Recht der Europäischen Gemeinschaften*. 1. Aufl. Münster: LIT Verlag, 2002, s. 64. ISBN 978-3-8258-5696-0.

³ Porovnaj RANIERI, F. *Rechtsmissbrauch*. In: J. BASEDOW, K. J. HOPT a R. ZIMMERMANN, Hrsg. *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts: Band II*. 1. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009, s. 1259-1261. ISBN 978-3-16-149918-0.

zneužitia práva.⁴ Podstatou testu je, aby pre identifikáciu zneužitia práva došlo k naplneniu prvkov zneužitia práva tak z objektívneho hľadiska, ako i subjektívneho hľadiska. Objektívnym prvkom v dvojzložkovom teste je posúdenie, či došlo k rozporu s predvídateľným cieľom a účelom pravidiel zakotvených úniovým právom. Subjektívnym prvkom, ktorý musí byť rovnako naplnený v prípade ustálenia zneužitia práva, je vôľa konajúceho získať svojím konaním neoprávnenú výhodu. Obe podmienky, tvoriace subjektívnu a objektívnu zložku testu identifikácie zneužitia práva, musia byť naplnené kumulatívne; podľa rozhodovacej praxe Súdneho dvora Európskej únie⁵ nestačí iba existencia a ustálenie jednej z nich. Podmienky uplatňovania dvojzložkového testu posúdenia zneužitia práva boli v ďalších rozhodnutiach Súdneho dvora Európskej únie detailnejšie rozpracované a ich použitie bolo rozširované z oblasti súkromného práva, v rámci ktorého sa primárne zásada zákazu zneužitia práva vyvinula a ďalej špecifikovala, i na oblasť verejného práva.

Dobré mravy ako metaprávny korektív v deliktnom práve

Vo všeobecnosti platí, že každý subjekt práva, t.j. tak fyzické osoby, ako aj právnické osoby môžu svoje subjektívne práva, ktorých sú nositeľmi, vykonávať slobodne, v súlade so zásadou autonómie vôle. K reprobovaniu, respektíve neuznaniu výkonu práva právnym poriadkom dochádza až v prípade, ak sa uskutočňuje mimo hraníc, ktoré právo pre takýto výkon práva predvída, či už priamo v rámci normatívnych príkazov a zákazov alebo nepriamo prostredníctvom metaprávnych korektívov správania sa subjektov. V deliktnom práve sa metaprávne korektívy prejavujú ako súčasť skutkovej podstaty zodpovednosti za škodu spôsobenú úmyselným konaním proti dobrým mravom,⁶ v rámci ktorej vystupujú do popredia dva atribúty formujúce následne samotný charakter a právne následky. Prvým atribútom je zaradenie inštitútu dobrých mravov do kategórie neurčitých (vágnych) právnych pojmov, spoločným menovateľom ktorých je vysoká miera neurčitelnosti (respektíve vysoká miera názorovej odlišnosti k vymedzeniu pojmu), v dôsledku ktorej nemá definícia (bližšie vy-

⁴ Bližšie pozri *Case of Emsland-Stärke GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2000-12-14]. Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie, 2000, C-110/99.

⁵ Bližšie pozri *Case of Angelo Alberto Torresi (C-58/13) and Pierfrancesco Torresi (C-59/13) v. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata* [2014-07-17]. Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie, 2014, C-58/13 a C-59/13.

⁶ Bližšie pozri ustanovenie § 424 Zákona č. 40/1964 Zb. *Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov*.

medzenie) tohto pojmu svoje vyjadrenie v právnom predpise.⁷ Druhým atribútom je práve vo vzťahu k zodpovednostným aspektom skutočnosť, že rozpor s dobrými mravmi nie je v dôsledku mimoprávnej povahy dobrých mravov úplne totožný s protiprávnosťou (rozporom so zákonom).⁸ Absencia právne relevantnej definície dobrých mravov prináša skutkovej podstate zodpovednosti za škodu spôsobenú konaním proti dobrým mravom širšiu mieru flexibility, umožňujúcu prispôbiť sa v rámci jej aplikácie a s ňou spojenej interpretácie nielen okolnostiam konkrétneho prípadu, zohľadňujúc všetky jeho jednotlivosti a osobitosti, ale v historickom a teritoriálnom kontexte aj rozhodujúcim spoločenským premenám v nahliadaní na *boni mores* v danom čase, mieste a vo vzťahu k určitým kategóriám subjektov (v uvedenom kontexte je zrejmé, že existujú dobré mravy spoločné pre celú spoločnosť a dobré mravy určitých profesných alebo teritoriálnych oblastí).⁹ Fakt, že nedochádza k úplnému prekryvu rozporu s dobrými mravmi s rozporom so zákonom má za následok, že v porovnaní s inými predpismi deliktneho práva má táto skutková podstata na jednej strane obmedzujúcu, a na druhej strane rozširujúcu funkciu.¹⁰

Skutková podstata zodpovednosti za škodu spôsobenú porušením dobrých mravov je obvykle chápaná ako tretí pilier, na ktorom je vybudovaná koncepcia zodpovednosti založenej na zavinení, pričom prvý pilier tvorí zavinené protiprávne porušenie zmluvnej povinnosti a druhý pilier zavinené protiprávne porušenie povinnosti vyplývajúcej z právneho predpisu.¹¹

⁷ Bližšie pozri NOVOTNÁ, M. Hodnota slušnosti premietnutá v deliktneprávej rovine inštitútu dobrých mravov. In: A. OLŠOVSKÁ, M. LACLAVÍKOVÁ a M. MORAVČÍKOVÁ, eds. *Ethica et aequitas in iure*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, s. 83-92. ISBN 978-80-568-0034-8.

⁸ Bližšie pozri TICHÝ, L. a J. HRÁDEK. *Deliktní právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 329. ISBN 978-80-7400-625-8.

⁹ Bližšie pozri HAVEL, B. Dobré mravy a poctivý obchodní styk. *Právník*. 2000, roč. 139, č. 1, s. 37-85. ISSN 0231-6625.

¹⁰ Bližšie pozri DEUTSCH, E. a H.-J. AHRENS. *Deliktsrecht: Unerlaubte Handlungen, Schadensersatz, Schmerzensgeld*. 6. überarb. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2014, s. 109. ISBN 978-3-8006-4758-3.

¹¹ V slovenskom civilnom práve plní § 424 Občianskeho zákonníka obdobnú doplnkovú funkciu vo vzťahu k § 420 ods. 1 Občianskeho zákonníka, ktorý ukladá povinnosť k náhrade škody tomu, kto porušil právnu povinnosť. Porovnaj *Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 31. 1. 2007, sp. zn. 25 Cdo 874/2005*: „Za škodu zodpovedá podľa ustanovenia § 424 Občianskeho zákonníka aj ten, kto ju spôsobil úmyselným konaním proti dobrým mravom. Aplikácia § 424 Občianskeho zákonníka nevyžaduje, aby zo strany škodcu došlo priamo k porušeniu zmluvného záväzku, teda k porušeniu právnej povin-

Právna úprava zodpovednosti za škodu spôsobenú porušením dobrých mravov má pôsobiť ako korektív postihujúci prípady vzniku škody, ktoré nemožno subsumovať pod žiadny z prvých dvoch pilierov. V danom ohľade plní (v súlade s rímskoprávnou tradíciou tohto inštitútu) funkciu vyplňania medzier a zmierňovania tvrdosti dopadu zákona spočívajúcej v neposkytnutí kompenzácie v dôsledku nemožnosti identifikácie porušenia zákonnej alebo zmluvnej povinnosti.¹² Takto podľa Luboša Tichého a Jiřího Hrádeka plní táto špecifická deliktná zodpovednosť vývojovú funkciu, ktorá je dôsledkom skutočnosti, že nemravnosť predstavuje vlastne budúcu protiprávnosť, kedy konanie, ktoré zodpovednosť za nemravnosť postihuje, môže byť s ohľadom na doterajšiu prax úplne nové a zatiaľ nekvalifikované ako protiprávne.¹³

Zneužitie práva – šikanózný výkon práva

Zneužitie práva ako konanie aktivujúce zásadu zákazu zneužitia práva, rovnako ako i šikanózný výkon práva ako jedna z parciálnych súčastí (forma) zneužitia práva sú osobitnými prípadmi rozporu s dobrými mravmi (na ktorý nadväzuje § 424 Občianskeho zákonníka).

Zásada zákazu zneužitia práva je vo veľmi výraznej miere ovplyvnená francúzskou náukou „*abus de droits*“,¹⁴ pričom v mnohých štátoch našla aj svoje normatívne zakotvenie. Napríklad článok 7 ods. 2 španielskeho Código Civil umožňuje požadovať odškodnenie v prípade, ak konanie alebo opomenutie, ktoré úmyslom konajúceho, svojím účelom alebo na základe okolností, za ktorých k nemu došlo, očividne prekračuje bežné

nosti vyplývajúcej zo zmluvy, pretože v takom prípade nastupuje zodpovednosť za porušenie právnej povinnosti podľa § 420 Občianskeho zákonníka. Zodpovednosť za úmyselné konanie proti dobrým mravom zahŕňa tak prípady konania neupraveného právom, ako aj prípady oprávneného výkonu práva, ktorý smeruje k poškodeniu iného, neodporuje síce priamo zákonu a nedosahuje intenzitu protiprávnosti, ale je v rozpore s dobrými mravmi.“

¹² Bližšie pozri NOVOTNÁ, M. Zodpovednosť za škodu spôsobenú úmyselným konaním proti dobrým mravom. In: M. ŠTEVČEK, A. DULAK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Občiansky zákonník I: § 1 – 450: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1395-1403. ISBN 978-80-7400-597-8.

¹³ Bližšie pozri TICHÝ, L. a J. HRÁDEK. *Deliktné právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 331. ISBN 978-80-7400-625-8.

¹⁴ Predpoklady zneužitia práva (*abus de droits*) sú vo francúzskej judikatúre a náuke sporne. Bližšie pozri FERID, M. a H.-J. SONNENBERGER. *Das französische Zivilrecht: Allgemeine Lehren des französischen Zivilrechts: Einführung und allgemeiner Teil des Zivilrechts: Band 1/1*. 2. Aufl. Heidelberg: Recht und Wirtschaft, 1994, s. 156 a nasl. ISBN 3-8005-6750-4.

hranice výkonu práva na ujmu iného. V niektorých krajinách (napríklad Taliansko alebo Rakúsko)¹⁵ je zásada zákazu zneužitia práva normovaná relatívne reštriktívne, obmedzujúc svoje pôsobenie na prípady šikanózneho výkonu práva.¹⁶

Šikanózný výkon práva je tradične charakterizovaný ako výkon práva smerujúci k poškodeniu (ujme) práv druhého účastníka, prípadne tretej osoby alebo k porušeniu podmienok výkonu subjektívneho práva ustanovených všeobecne alebo osobitne príslušnými zákonmi pri výkone vlastného subjektívneho práva (t.j. zneužitie subjektívneho práva, ktoré objektívne právo určitému subjektu priznáva).¹⁷

Východiskovým ustanovením zásady zákazu zneužitia práva v slovenskom právnom poriadku je § 3 ods. 1 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi. Rozpor s dobrými mravmi je v tomto prípade kritériom posúdenia zneužitia práva, t.j. takého výkonu práva, ktorého cieľom nie je dosiahnutie účelu sledovaného právnym predpisom.

Právnym následkom výkonu práva v rozpore s dobrými mravmi je v súlade s interpretáciou § 3 ods. 1 Občianskeho zákonníka odopretie právnej ochrany. Uvedený právny následok sa uplatní pre prípady zneužitia práva v dôsledku rozporu s dobrými mravmi, pri ktorom nedošlo k vzniku škody, respektíve pri ktorom síce došlo k vzniku škody, avšak nezavinene alebo iba z nedbanlivosti (v poslednom menovanom prípade nedbanlivostného zneužitia práva možno uvažovať o aplikácii § 420, pričom za zákonnú povinnosť, k porušeniu ktorej došlo, sa bude považovať § 3 ods. 1 Občianskeho zákonníka).

¹⁵ V Taliansku článok 833 Codice civile zakazuje vlastníkovi vykonávať svoje právo s úmyslom spôsobiť inému škodu. V rakúskom súkromnom práve je koncept zneužitia práva obmedzený v § 1295 ods. 2 ABGB na povinnosť náhrady škody spôsobenej šikanóznym konaním. Bližšie pozri RYBARZ, J. C. *Billigkeitserwägungen im Kontext des Europäischen Privatrechts*. 1. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, s. 171-172. Studien zum ausländischen und internationalen Privatrecht, Nr. 262. ISBN 978-3-16-150818-9.

¹⁶ Bližšie pozri RYBARZ, J. C. *Billigkeitserwägungen im Kontext des Europäischen Privatrechts*. 1. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, s. 171 a nasl. Studien zum ausländischen und internationalen Privatrecht, Nr. 262. ISBN 978-3-16-150818-9.

¹⁷ Bližšie pozri PRUSÁK, J. Teoretické otázky zákazu zneužitia práva. In: P. BLAHO, J. LAZAR a J. PRUSÁK, eds. *Zákaz zneužitia práva*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 65. ISBN 80-89047-00-9.

Ak by niekto vykonával svoje právo spôsobom, ktorým zámerne (úmyselne) poškodzuje iného, pričom poškodenie iného je motívom takéhoto výkonu práva, pôjde o šikanóznny výkon práva (napriek tomu, že by sa takýto výkon práva mohol javiť vo svojej podstate oprávnený). Konanie, ktorým niekto pri výkone svojho práva sleduje vlastný prospech, nie však poškodenie iného, za šikanóznny výkon práva, teda za konanie v rozpore s dobrými mravmi považovať nemožno.¹⁸ Väzba šikanózneho výkonu práva na podmienku poškodenia iného ako jediného motívu výkonu práva bez toho, aby ním konajúci sledoval svoje vlastné záujmy, nebude však, podľa nášho názoru, dostačujúca pre zachytenie širokého okruhu do úvahy prichádzajúcich konaní. Uvedená podmienka by neprímerane striktne vylučovala taký výkon práva, pri ktorom je úmysel uškodiť „iba“ prevažujúcim dôvodom výkonu práva (judikatúra obdobne priznáva relevanciu takému výkonu práva, pri ktorom je úmysel poškodiť „aspoň prevažujúcou motiváciou“),¹⁹ prípadne taký, pri ktorom existuje hrubý nepomer medzi vlastnými záujmami, ktoré sleduje konajúci, a záujmami iného, do ktorých bolo zasiahnuté (t.j. ak nepoctivý motív výkonu práva jednoznačne prevláda nad poctivým motívom konania). K obdobnému široko formulovanému chápaniu šikanózneho výkonu práva sa postupne (najmä od počiatku 90-tych rokov minulého storočia) prepracovala napríklad aj judikatúra rakúskych súdov, ktorá za šikanóznny považuje taký výkon subjektívneho práva, pri ktorom stojí motív poškodiť tak zjavne v popredí, že iné ciele výkonu práva úplne ustupujú do úzadia.²⁰ Nepomer záujmov ako kritérium šikanózneho výkonu práva (napríklad ak vlastník na svojom pozemku vybuduje vysokú stavbu s preňho minimálnou využitelnosťou na takom mieste a z dôvodu, aby zabránil preniknutiu svetla do susediaceho obydľia) bude však pravdepodobne potrebné posudzovať veľmi citlivo, keďže použitím tohto kritéria možno zásadným spôsobom zasahovať do výkonu práv oprávneného, pričom relevanciu možno priznať iba takému nepomeru, ktorý má zjavne hrubý charakter. Otázne je, či možno pripustiť i výklad, v súlade s ktorým sa za

¹⁸ Bližšie pozri Vážný č. 11141.

¹⁹ Bližšie pozri *Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 29. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99; Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 18. 3. 2004, sp. zn. 32 Odo 807/2002; Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 26. 4. 2012, sp. zn. 33 Cdo 1030/2011; Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 17. 12. 2014, sp. zn. 33 Cdo 2247/2013; opačne pozri napríklad Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 7. 9. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1567/2004.*

²⁰ Bližšie pozri BYDLINSKI, F. Skizzen zum Verbot des Rechtsmissbrauchs im österreichischen Privatrecht. In: P. BLAHO, J. LAZAR a J. PRUSÁK, eds. *Zákaz zneužitia práva*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 91. ISBN 80-89047-00-9.

šikanózný výkon práva považuje tiež také konanie, ktoré síce nesmeruje k poškodeniu toho, voči ktorému sa dané právo vykonáva, ale motívom takéhoto výkonu práva je poškodenie tretej osoby. Odpoveď by pravdepodobne mala byť pozitívna.

Právne následky šikanózneho výkonu práva v deliktnej práve

Právne následky šikanózneho výkonu práva civilnoprávna úprava osobitným spôsobom nenormuje, preto (ak sú splnené ďalšie predpoklady vzniku zodpovednosti za škodu) možno (keďže šikanózný výkon práva je v našom príspevku predmetom skúmania vo výseku deliktnej práva) takéto konanie subsumovať pod ustanovenie § 424 Občianskeho zákonníka.

Ustanovenie § 424 Občianskeho zákonníka tak umožňuje priznať postavenie právne relevantného úkonu nielen konaniu, ktoré porušuje právom konkrétne stanovenú alebo z práva vyplývajúcu povinnosť (v zmysle chápania práva ako „*law in books*“), ale aj konaniu, ktoré je v rozpore s prevládajúcou predstavou o hodnotách spoločnosti. Na druhej strane však právny poriadok kladie hranice vyvodenia zodpovednosti za škodu z takéhoto konania sprísnením požiadaviek pre jej vznik, ktoré spočívajú v nevyhnutnosti preukázania úmyslu ako rigoróznejšej formy zavinenia.²¹ Keďže pravidlá naplňajúce pojem dobrých mravov nie sú tak pregnantne formulované ako právne normy²² a podliehajú zmenám v priestore a čase, právny poriadok sankcionuje povinnosťou nahradiť spôsobenú škodu iba prípady ich úmyselného porušenia, čím zároveň vytvára limit prestupovania do určitej miery metaprávneho naplnenia obsahu pojmu dobrých mravov do právneho systému.

Východiskom na účely aplikácie ustanovenia § 424 Občianskeho zákonníka je posúdenie, či určité konanie škodcu naplňuje znaky rozporu s dobrými mravmi (*contra bonos mores*). Konanie škodcu musí predstavovať porušenie dobrých mravov z objektívneho hľadiska, pričom za takýto rozpor s dobrými mravmi možno považovať stav, ktorý sa prieči morálnym normám všeobecne uznávaným v spoločnosti presadzujúcej slušnosť, ohľaduplnosť, porozumenie a vzájomný rešpekt. Konanie v roz-

²¹ Bližšie pozri NOVOTNÁ, M. Hodnota slušnosti premietnutá v deliktnej právnej rovine inštitútu dobrých mravov. In: A. OLŠOVSKÁ, M. LACLAVÍKOVÁ a M. MORAVČÍKOVÁ, eds. *Ethica et aequitas in iure*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, s. 83-92. ISBN 978-80-568-0034-8.

²² Bližšie pozri LUBY, Š. *Prevenencia a zodpovednosť v občianskom práve I*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, s. 521.

pore s dobrými mravmi môže zahŕňať veľmi široký diapazón rôznych činností, kritériá posúdenia ktorých sú relatívne ťažko identifikovateľné. Oscilujú od posúdenia sociálnej morálky cez identifikáciu rozporu s dobrými mravmi prostredníctvom mimoprávných konvenčných noriem alebo prostredníctvom nepísaných právnych zásad alebo *ordre public*, ktorý je vlastný danému právnemu poriadku.

Zo strany škodcu teda ide o porušenie spoločensky viac-menej všeobecne akceptovaného štandardu správania sa, ktoré svojou povahou síce nie je v rozpore s právnou normou stanovujúcou konkrétny príkaz alebo zákaz, ale nenapĺňa však očakávaný štandard súladu s minimálnymi právnoetickými a sociálnoetickými požiadavkami spoločenského správania sa. Takéto správanie sa je následne z právnej sily normy, ktorá odkazuje na rozpor s dobrými mravmi, sankcionované aj právnymi prostriedkami (v rámci § 424 Občianskeho zákonníka povinnosťou nahradiť spôsobenú škodu).²³

Konanie v rozpore s dobrými mravmi zahŕňa tak aktívne konanie (faktické alebo právne), ako aj opomenutie konať, pričom obe tieto formy môžu byť realizované vo forme zneužitia práva, prípadne šikanózneho výkonu práva. V prípade opomenutia možno zodpovednosť podľa § 424 Občianskeho zákonníka vyvodiť len vtedy, ak by na konanie bol škodca v súlade so spoločnosťou vytvorenými a uznávanými pravidlami slušnosti (morálnymi pravidlami) povinný. Na vznik zodpovednosti sa nevyžaduje, aby mal škodca vedomosť o tom, že jeho konanie je v rozpore s dobrými mravmi, t.j. škodca sa zodpovednosti nemôže zbaviť poukázaním na skutočnosť, že nevedel o tom, že jeho konanie porušuje dobré mravy. Ak by sme pripustili opačný výklad, dochádzalo by k neodôvodnenému zvýhodneniu tých subjektov, ktorým nie sú pravidlá slušnosti a vzájomného rešpektu (morálneho cítenia) vlastné, respektíve takáto požiadavka vedomosti o rozpore ich konania s dobrými mravmi by viedla k subjektivizácii objektívneho kritéria posudzovania morálky (úroveň svedomia jednotlivca nemôže byť rozhodujúca pri určovaní, čo mu je v práve dovolené, a čo nie). V tomto smere sa žiada prisvedčiť nemeckej judikatúre a jurisprudencii, ktorá od škodcu požaduje iba vedomosť

²³ Bližšie pozri NOVOTNÁ, M. Hodnota slušnosti premietnutá v deliktnejprávnej rovine inštitútu dobrých mravov. In: A. OLŠOVSKÁ, M. LACLAVÍKOVÁ a M. MORAVČÍKOVÁ, eds. *Ethica et aequitas in iure*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, s. 83-92. ISBN 978-80-568-0034-8.

(znalosť) o skutočných okolnostiach (skutočnostiach), z ktorých následne možno vyvodit' rozpor s dobrými mravmi.²⁴

Ustanovenie § 424 Občianskeho zákonníka viaže vznik zodpovednosti za škodu na porušenie pravidla správania sa, ktoré má metaprávny pôvod. Napriek tomu, že inkorporáciou takéhoto mimoprávneho pravidla do právnych vzťahov náhrady škody nedochádza k jeho transformácii na pravidlo právnej povahy, nedochádza v tomto prípade ani k prelomeniu zásady, že právnym dôvodom vzniku subjektívnej zodpovednosti za škodu je porušenie právnej povinnosti. Aj z ustanovenia § 424 Občianskeho zákonníka možno vyabstrahovať právne pravidlo správania sa, ktorým je z uvedeného ustanovenia implicitne vyplývajúca povinnosť nekonať v rozpore s dobrými mravmi.²⁵ Pravidlo metalegálneho pôvodu, ktoré bolo porušené (a takéto konanie bolo vyhodnotené ako rozpor s dobrými mravmi), iba naplní právny zákaz konania proti dobrým mravom jeho konkrétnym obsahom. Konanie v rozpore s dobrými mravmi teda indikuje protiprávnosť, ktorá je po posúdení ďalších relevantných faktorov (napríklad okolností vylučujúcich protiprávnosť) ustálená. Posudzovanie protiprávnosti sa v uvedenom prípade neviaže na samotný vznik škody, t.j. vznik škody nie je kritériom protiprávnosti, ale iba jedným z predpokladov vzniku zodpovednostného právneho vzťahu. Na protiprávny charakter konania v rozpore s dobrými mravmi možno usudzovať vzhľadom na porušenie právnej povinnosti nekonať proti dobrým mravom aj pred vznikom škody, obdobne ako možno za protiprávne považovať už samotné porušenie konkrétnej právnej povinnosti (napríklad povinnosti starostlivo opatrovať uschovanú vec) bez toho, aby muselo dôjsť k vzniku škody.

Konaním v rozpore s dobrými mravmi nebude také správanie sa, pri ktorom by sa na porušenie dobrých mravov malo usudzovať iba z toho, že dané konanie takmer porušilo konkrétne právne pravidlo správania sa, t.j. ak takéto správanie sa *per se* nespĺňa atribúty rozporu s dobrými mravmi, samotný fakt „skoroporušenia“ právnej povinnosti neodôvodňuje aplikáciu § 424 Občianskeho zákonníka.

²⁴ Bližšie pozri NOVOTNÁ, M. Hodnota slušnosti premietnutá v deliktnoprávnej rovine inštítútu dobrých mravov. In: A. OLŠOVSKÁ, M. LACLAVÍKOVÁ a M. MORAVČÍKOVÁ, eds. *Ethica et aequitas in iure*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, s. 83-92. ISBN 978-80-568-0034-8.

²⁵ Explicitne vyjadrený príkaz konať v súlade s dobrými mravmi možno identifikovať v § 3 ods. 1 Občianskeho zákonníka.

Pravdepodobne je nevyhnutné pripustiť, že aplikácia § 424 Občianskeho zákonníka sa nebude vzťahovať na šikanózný výkon práva povahy hrubého nepomeru medzi záujmami konajúceho a záujmami iného, do ktorých bolo zasiahnuté, keďže v tomto prípade je síce daný úmysel konať tak, aby došlo k hrubej nerovnováhe záujmov (čo v konečnom dôsledku odôvodňuje povahu daného konania ako šikanózneho výkonu práva), avšak absentuje úmysel konajúceho viažuci sa na vznik škody ako podmienka pre použitie § 424 Občianskeho zákonníka.

Záver

Zneužitie práva je vo všeobecnosti charakterizované ako také spoliehanie sa na právo, ktoré je určitým spôsobom závadné, pričom zákaz zneužitia práva je prostriedkom, ktorý určitým spôsobom bráni takejto závadnosti, či už je závadnosť prítomná v spoliehaní sa na právo, vo výsledku realizácie práva alebo v samotnej existencii práva.²⁶

V deliktnej práve (t.j. v rámci úvah s následkom spôsobenia škody) nachádza zásada zneužitia práva svoje vyjadrenie najmä vo vzťahu k metaprávnejmu inštitútu dobrých mravov, v tomto kontexte vyjadrenom v tradičnej skutkovej podstate uloženia povinnosti k náhrade škody spôsobenej nemravným (v rozpore s dobrými mravmi) konaním, prípadne opomenutím konania (typicky, ak niekto vykonáva právo tak, že zámerne spôsobuje ujmu inému, pričom práve spôsobenie ujmy tejto osobe, prípadne tretej osobe je motívom daného výkonu práva, pôjde o šikanózný výkon práva). Nie je však vylúčené, aby sa v prípade zneužitia práva, ktoré malo nedbanlivostný charakter, uvažovalo i o aplikácii § 420 Občianskeho zákonníka (zodpovednosť za škodu spôsobenú zavineným protiprávnym konaním), pričom za zákonnú povinnosť, k porušeniu ktorej došlo, sa bude považovať § 3 ods. 1 Občianskeho zákonníka ako generálna klauzula zákazu zneužitia práva, pričom nedbanlivosť vo vzťahu k spôsobeniu ujmy pri výkone práva sa prezumuje.

Zoznam bibliografických odkazov

BYDLINSKI, F. Skizzen zum Verbot des Rechtsmissbrauchs im österreichischen Privatrecht. In: P. BLAHO, J. LAZAR a J. PRUSÁK, eds. *Zákaz zneužitia práva*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 83-103. ISBN 80-89047-00-9.

²⁶ Bližšie pozri PULKRÁBEK, Z. *Zákaz zneužití práva v rozpore s jeho účelem*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 158 s. ISBN 978-80-86861-93-7.

- Case of Angelo Alberto Torresi (C-58/13) and Pierfrancesco Torresi (C-59/13) v. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati di Macerata* [2014-07-17]. Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie, 2014, C-58/13 a C-59/13.
- Case of Emsland-Stärke GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas* [2000-12-14]. Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie, 2000, C-110/99.
- DEUTSCH, E. a H.-J. AHRENS. *Deliktsrecht: Unerlaubte Handlungen, Schadensersatz, Schmerzensgeld*. 6. überarb. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2014. 277 s. ISBN 978-3-8006-4758-3.
- FERID, M. a H.-J. SONNENBERGER. *Das französische Zivilrecht: Allgemeine Lehren des französischen Zivilrechts: Einführung und allgemeiner Teil des Zivilrechts: Band 1/1*. 2. Aufl. Heidelberg: Recht und Wirtschaft, 1994. 652 s. ISBN 3-8005-6750-4.
- HAVEL, B. Dobré mravy a poctivý obchodní styk. *Právnik*. 2000, roč. 139, č. 1, s. 37-85. ISSN 0231-6625.
- LUBY, Š. *Prevenca a zodpovednosť v občianskom práve I*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958. 661 s.
- NOVOTNÁ, M. Hodnota slušnosti premietnutá v deliktnoprávnej rovine inštitútu dobrých mravov. In: A. OLŠOVSKÁ, M. LACLAVÍKOVÁ a M. MORAVČÍKOVÁ, eds. *Ethica et aequitas in iure*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017, s. 83-92. ISBN 978-80-568-0034-8.
- NOVOTNÁ, M. Zodpovednosť za škodu spôsobenú úmyselným konaním proti dobrým mravom. In: M. ŠTEVČEK, A. DULAK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ, et al. *Občiansky zákonník I: § 1 – 450: Komentár*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1395-1403. ISBN 978-80-7400-597-8.
- PRUSÁK, J. Teoretické otázky zákazu zneužitia práva. In: P. BLAHO, J. LAZAR a J. PRUSÁK, eds. *Zákaz zneužitia práva*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2001, s. 53-67. ISBN 80-89047-00-9.
- PULKRÁBEK, Z. *Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 158 s. ISBN 978-80-86861-93-7.
- RANIERI, F. Rechtsmissbrauch. In: J. BASEDOW, K. J. HOPT a R. ZIMMERMANN, Hrsg. *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts: Band II*. 1. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009, s. 1259-1261. ISBN 978-3-16-149918-0.

- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 7. 9. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1567/2004.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 17. 12. 2014, sp. zn. 33 Cdo 2247/2013.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 18. 3. 2004, sp. zn. 32 Odo 807/2002.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 26. 4. 2012, sp. zn. 33 Cdo 1030/2011.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 29. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2895/99.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 31. 1. 2007, sp. zn. 25 Cdo 874/2005.
- RYBARZ, J. C. *Billigkeitserwägungen im Kontext des Europäischen Privatrechts*. 1. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011. 210 s. Studien zum ausländischen und internationalen Privatrecht, Nr. 262. ISBN 978-3-16-150818-9.
- TICHÝ, L. a J. HRÁDEK. *Deliktní právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017. 496 s. ISBN 978-80-7400-625-8.
- Zákon č. 40/1964 Zb. *Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov*.
- ZIMMERMANN, A. *Das Rechtsmissbrauchsverbot im Recht der Europäischen Gemeinschaften*. 1. Aufl. Münster: LIT Verlag, 2002. 248 s. ISBN 978-3-8258-5696-0.

Doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
marianna.novotna@gmail.com